

Dílo: Zabiják (Émile Zola)

Předmět: ČJ - rozbor děl

Přidal(a): TerkaCZ, Enara

Émile Zola (1840-1902)

- Čelní představitel naturalismu.
- Věřil v determinaci člověka dědičnými vlivy a prostředím, kde žije.
- Jeho tvorba se přibližuje pozitivismu.
- Z vojenské rodiny, otec zemřel, když mu bylo 7.
- Trpěl finanční krizí, nemohl dostudovat.
- Začal pracovat v nakladatelství, psal do novin a časopisů.
- Za politické nároky odsouzen, utekl na dva roky do Anglie.
- Zamřel na otravu oxidem uhelnatým.

Autorova tvorba

- Naturalismus
- Vyhrocený kritický realismus
- Nejhorší stránky lidského života, detailní popisy
- **Cyklus románů *Les Rougon-Macquart* (1871-1893)** – 20 románů s 32 hlavními postavami, osudy manželských a nemanželských potomků, často defektní vztahy
 - ***Břicho Paříže***
 - ***Zabiják* (1877)**
 - ***Nana* (1880)**
- ***Tereza Raquinová***
 - Tragický příběh ženy, která se spojí se svým milencem proti manželovi a neváhá jej zavraždit. Kruté výčitky svědomí a neutěšené prostředí, v němž žijí, jim však učiní život nesnesitelným

Literárně-historický kontext

Společnost

- Francouzská společnost 19. století stále žila v euforii z revolucí (1789, 1830, 1848), ale zároveň ji vyčerpaly Napoleonské války a nenaplněné ideály. Roku 1851 se chopil moci Ludvík Bonaparte – plebiscitem si naklonil lid, ale brzy omezil svobodu slova a shromažďování. Zaměřil se na zahraniční politiku (Krymská válka 1853, neúspěšná expanze do Mexika), ale po porážce u Sedanu (1870) padla monarchie a byla vyhlášena republika. Následovala Pařížská komuna (1871), označovaná za první vládu dělníků.
- S průmyslovou modernizací se prohlubovaly rozdíly mezi bohatými a chudými – měšťané bohatli na kolonizaci, chudí museli s dětmi pracovat v továrnách. Stěhování z venkova do měst zvyšovalo nezaměstnanost a posilovalo sociální napětí, což využívali socialisté.
- Naturalisté čerpali z Darwinovy teorie evoluce, která stavěla proti sobě **kreacionismus** (svět řízen Bohem) a **naturalismus** (člověk výtvozem přírody). Tvrdili, že život ovlivňuje prostředí a dědičnost, nikoli boží záměr, a usilovali o vědecky přesný popis reality – na rozdíl od symbolického romantismu.

Umění dané doby

- **Charakteristické znaky:**
 - komplexní, pravdivé a věrné zachycení skutečnosti
 - přesné a všestranné studium společenského života, nitra člověka, zobrazení každodenního života
 - autor nevyužívá autostylizace (není v díle přímo účasten)
 - autorova objektivita podmíněna – vybírá fakta, volí hrdiny, prostředí → není 100% objektivní
 - hrdina se vyvíjí – dobově a společensky podmíněný
 - typizace – autor se snaží postihnout obecné (typické) příznačné rysy lidí v jedinečném hrdinovi
 - vztah autorů k tématu minulost – vyhýbají se jí – upřednostňují současnost
 - umělec už není jen ten, kdo umí zachytit jen krásu
 - díla realismu = studie společnosti
 - žánry: román, povídka, drama

- **KRITICKÝ REALISMUS**

- vyšší stupeň realismu – 80. léta 19. stol.
- autoři se snaží o mnohem otevřenější, nesmiřitelnější pohled na společnost při zvětšování sociálních rozdílů – vzniká napětí → pokud o řešení sociálních konfliktů

- **MAGICKÝ REALISMUS**

- literární směr, ve kterém se prolíná reálná skutečnost s iluzivními prvky (sny, halucinace, mýty)
- *Sto roků samoty* (Gabriel García Márquez – USA)

- **SPISOVATELÉ**

- Nikolaj Vasilijevič Gogol (RU), M. Dostojevskij (RU)
- Stendhal (FR), Honoré de Balzac (FR)
- Émile Zola (FR), Gustav Flaubert (FR)
- Charles Dickens (GB)

- **CZ**

- Karel Havlíček Borovský
- Božena Němcová
- **Májovci**
 - Jan Neruda (Malostranské povídky), Jakub Arbes, Vítězslav Hálek, Karolína Světlá
- **Ruchovci**
 - Svatopluk Čech, Eliška Krásnohorská
- **Lumírovci**
 - Josef Václav Sládek, Jaroslav Vrchlický, Julius Zeyer

Literární směr

- **Naturalismus**

- Naturalismus vzniká z klasického realismu v 19. století ve Francii
- Pro realismus (z lat. realis- věcný) je typické
 - Komplexní, pravdivé a věrné zachycení skutečnosti
 - Přesné a všestranné studium společenského života, nitra člověka
 - Zobrazení průměrného člověka
 - Nezúčastnění a objektivita autora
 - Vývoj postav, podmíněný dobou a prostředím
- Je jednou z podob realismu. Jedná se vlastně o vystupňovaný realismus. Je více objektivní, autor se snaží nehodnotit osudy svých postav. Pouze popisuje. Důraz je kladen na negativní a odpudivé jevy ve společnosti, které popisuje do detailů.

Hlavní myšlenkou je, že duševní život člověka je výsledné působení dědičnosti, výchovy, prostředí a národa a rasy. Zjednodušeně lze říci, že je člověk chápán, jakou souhrn pudů ovlivněn prostředím. Naturalistický román by měl být pouze objektivní sociologickou studií. Mezi hlavní představitele patří Gustave Flaubert (1821-1880) a Émile Zola (1840-1892). Gustave Flaubert položil svým dílem *Paní Bovaryová* základy bovarismu – termínu popisujícího útěk od skutečnosti k iluzím a stal se jednou z hlavních ikon a inspirátorů naturalismu.

- **S obdobím realismu přichází rozvoj přírodních věd a techniky**, objevuje se víra v experiment. Spolu s realismem souvisí další termíny jako pozitivismus – skutečné je pouze to co lze dokázat smysly a zkušeností či materialismus – základem světa je hmota, svět je souborem vznikání a zanikání, objevuje se také Marxismus – vše má původ v ekonomických vztazích. Hlavními žánry jsou povídka, román a drama. Mezi nejznámější světové autory patří Lev Nikolajevič Tolstoj, Henryk Sienkiewicz, Stendal, Honoré de Balzac, Gustav Flaubert, Émile Zola, Charles Dickens či Mark Twain.

Rozbor díla: Zabiják

Základní charakteristika

- **Literární forma:** próza.
- **Literární druh:** epika.
- **Literární žánr:** naturalistický román (cyklus **Rougon-Macquart**).
- **Rok vydání:** 1877 (francouzsky *L'Assommoir*; česky *Zabiják*).
- **Určeno:** čtenářům **naturalismu** a realistické sociální prózy; maturitní četba.

Téma

- Sociální pád pradleny **Gervaisy** v pařížské chudině a destrukční vliv **alkoholu** na rodinu a komunitu.
- Střet touhy po čistém, skromném **domově** s tlakem **bídy, dluhů** a prostředí.

Hlavní myšlenka

- Zola chtěl především upozornit na špatné životní podmínky pracujících dělníků, kritika bída a alkoholu, rozdílnosti v sociálních vrstvách, varování před důsledky alkoholismu, zdůrazňuje také vliv dědičnosti a osudu na člověka, který jako by už byla předem člověku dán.
- Kritika podmínek života nižších vrstev.
- **Determinismus** naturalismu: dědičnost (alkoholismu), prostředí a ekonomická nouze formují osudy silněji než individuální vůle.
- „**Zabiják**“ jako metafora výčepu i systému, který mele lidi a vztahy, dokud nezůstanou bez síly.

Námět (inspirace k tvorbě díla)

- Émile Zola vyšel z dlouhodobého pozorování **pařížských dělnických čtvrtí druhého císařství, zejména prádelnami a výčepy žijícího předměstí kolem Montmartru a Chapelle**; studoval pracovní provozy (prádelny, kovárny), rytmus ulic, bídu a dostupnost alkoholu jako každodenní „institute“ chudých.
- Impuls poskytly **novinové zprávy, policejní a sociální svědectví o úrazech řemeslníků a rozpadu rodin pod tlakem dluhů a pití**; Zola tyto reálie přetavil do příběhu Gervaisy a Coupeaua jako modelového sociálního pádu.
- V dětství ztratil otce → v dílech minimum rolí postav otce – bez zkušeností nedokázal věrně vylíčit (proto je ve většině jeho románů postava otce buď není, nebo je opovržením hodná)

Motivy

- **Alkohol**, výčepy, **zastavárna**, **dluhy**, nemoc a **úraz**, prádelna, ženská **solidarita** i **rivalita**, městské davy a mašinerie práce.
- Rekvizity bída: **plácačky**, **kbelíky**, **stvrzenky**, zbytky jídla, parní stroj, ulice a provozy.

Kompozice a struktura

- Chronologická (= dobrá orientace v ději)

- Lineární vývoj s obloukem **vzestup** → **pád**, dlouhé **scénické sekvence** práce a ulice, gradace k sociálnímu rozkladu.

Vypravěč a úhel pohledu

- **Er-forma** se vševědoucím nadhledem; panoramatické obrazy města a detailní **tělesnost** každodennosti.
- „Chladná kamera“ naturalismu, pozorování bez moralizování.

Jazyk a styl

- Argot, hovorový jazyk.
- Hodně vulgarismů a slangové výrazy (využití jazyku spodiny, jazyk z ulice).
- Rozsáhlé popisy pocitů, míst a vztahů mezi osobami.
- Realisticko-naturalistická **konkrétnost**: pachy, hluk, pára, pot; drsná **hovorovost** v dialogích.
- Kontrast „**čistoty**“ práce a „**špíny**“ bída a alkoholu; rytmus **masových scén** a všední rutiny.
- **Enumerace** a metonymie věcí práce; dlouhé rytmizované odstavce.
- **Použité prostředky**: **kontrast** naděje vs. mašinerie města; symbol **assommoir** jako motor pádu; naturalistická **tělesnost** a veřejná potupa v prádelně.

Krátké citace/parafráze

- Noční čekání v hotelu Boncoeur a ranní proud **dělníků** k akcizní bráně.
- Monument prádelny: **pára**, **plácačky**, rvačka **Gervaisy** s **Virginíí** a potupení.

Vedlejší prvky

- **Stvrzenky** ze zastavárny, prádelní provoz, **výčepy**, nemocnice, **akcizní brána** jako „orgány“ sociálního tlaku.

Charakteristika postav

- **Gervaisa:** pracovitá pradlena, starostlivá matka, touha po **čistotě** a pořádku, postupem času se stává líná, rozhazovačná alkoholička, která si libuje ve vlastním úpadku a která umírá v bídě jako bezdomovec
- **Lantier:** líbivý, vyhýbající se odpovědnosti, **spouštěč** krize, typ člověka parazita – když finančně vysaje svého hostitele, jde „o dům dál“, bývalý milenec Gervaisy
- **Coupeau:** klempíř (vydělával slušné peníze a byl hodný), po **úrazu** zahálka a pití, strhne rodinu – bil svou ženu, zbláznil se a zemřel na delirium.
- **Nana:** dcera Gervaisy a Coupeaua, zkažená prostředím, stává se z ní prostitutka
- **Goujet:** beznadějně zamilován do Gervaisy, půjčuje jí peníze, vždy jí vše odpustí
- **Paní Fauconnierová, paní Bochová, Virgínie, Adéla:** ženské figury práce, dohledu a rivalry.

Časoprostor

- **Místo:** Pařížská předměstí (Montmartre, **Chapelle**, Lariboisièrova), prostředí nižších vrstev a dělnické vrstvy, krčmy.
- **Čas:** 2. polovina 19. století, druhé císařství; rytmus pracovního dne a rituálů **chudoby**.

Stručný obsah

Zola líčí vzestup a pád pradleny Gervaisy: po příjezdu do Paříže ji opustí lehkomyšlný Lantier, ona se provdá za klempíře Coupeaua, narodí se jim Nana a s pomocí kováře Goujeta si otevře vysněnou prádelnu, ale po Coupeauově pádu ze střechy začne muž pít, vrátí se i Lantier, oba se v domácnosti přiživují a propíjejí peníze, podnik se zadluží, Gervaisa povolá v odporu, rodina klesá do bída, Nana uteče a stane se prostitutkou, Coupeau zemře na delirium v blázinci a Gervaisa nakonec zubožená umírá v chudobě, čímž román dovrší obraz alkoholismu jako „zabijáka“ dělnické rodiny.

Podrobný děj

Gervaisa žije s Lantierem v ubohém pokoji hotelu Boncoeur a po noci plné strachu a čekání pochopí, že vztah se hroutí: v místnosti leží jen pár hadrů, na římse se vrší růžové stvrzenky ze zastavárny a za okny proudí dav dělníků do Paříže, jako by je město pohlcovalo. Lantier se vrátí bez lítosti, odstrčí ji a křik probudí děti; Gervaisa, zahanbená a vyčerpaná, se přesto drží myšlenky na práci a čistotu. V prádelně paní Fauconnierové se otevře svět žen a roboty: pára, šumění vody, rytmus plácaček a hukot parního stroje tvoří „orchestr“ práce, v němž si Gervaisa vydobývá místo a svěruje se domovnici Bochové se svou minulostí. Příchod Virginie však přinese provokace a rvačku, která vygraduje potupou, když Gervaisa protivnici ztrestá plácačkou; odchází s krví na tváři, s mokrým prádlem a s dětmi v slzách. Poté se spojí s klempířem Coupeauem, narodí se dítě a krátký čas se daří držet pořádek i skromné štěstí. Zlom přinese Coupeauův pád ze střechy: dlouhé léčení přeroste v nechuť k práci a ve zvyk posedávat po výčepech „na zahřátí“. Do kruhu se vrací Lantier, hladký mluvka bez odpovědnosti, a vyvolává napětí i ekonomické vyčerpání; zastavárna se znovu naplní a domácnost se drolí. Krátké světlo naděje probleskne v kovárně u Goujeta, kde kmitají perličky a rodí se hladké hlavy nýtů jako drobné zázraky řemesla, ale tlak prostředí, únava a dostupnost alkoholu jsou silnější. Výčep „zabiják“ postupně určí rytmus dní: rána se otevírají štamprlí, večery se tupí vínem, dluhy rostou a hádky střídá ticho hanby. Gervaisa, kdysi hrdá na čistotu a práci, se propadá do bezmoci, až se motiv pádu zhmotní do zničené domácnosti a ztracené důstojnosti; tak se naplní naturalistická logika prostředí, dědičnosti a zvyku, která drtí jednotlivce navzdory jeho dobrým úmyslům.

Přijetí díla

- Zabiják začal vycházet na pokračování roku 1876 v pařížském večerníku *le Bien public*. Averz vůči dílu byla ale tak obrovská, že čtenáři začali houfně odhlašovat předplatné. Vydavatel byl nucen u šesté kapitoly přestat se Zolou a místo toho začal vycházet společensky přijatelný rytířský román. Autor si přesto našel jiného vydavatele a přes hrozby prokurátora nakonec celé dílo vyšlo.
- Čtenáři byli šokováni tím, co dělá naturalismus naturalismem – hrubá mluva a detailní popis všech temných stránek života prostého dělnictva, což bylo do té doby něco nevídaného. Naturalismus totiž jako ve výkladní skříni vystavuje na odiv témata jako fyzické utrpení, bídu, zločin a prostituci. Umělecký otřes zažili i čeští autoři, například Ferdinand Schulz v Osvětě (1880) píše, že v Zolových naturalistických románech není „ani stopa citu, poesie a idejí“. Čtenáři nechtěli vidět svět takový jaký je, bez příkras. A když se objevili naturalisté, kteří jejich přání neplnili, byli nechtění spisovatelé vyhoštěni.

Inspirace daným literárním dílem

- Film Gervaise (1956) – režie René Clément
- Český autor Ferdinand Schulz v Osvětě (1880) píše, že v Zolových románech není ani stopa citu, poezie a idejí

Posouzení díla z dnešního literárního kontextu

- Téma alkoholismu bylo ve své době nadčasové – v dnešní době je téma alkoholismu stále aktuální.

Vlastní zhodnocení

Kniha působí silně, protože bez příkras ukazuje, jak snadno bída a **alkohol** rozloží i pracovitý život. Nejvíc zapůsobí monumentální scény **prádelny** a zlom po **úrazu** Coupeaua. Text je náročný, ale smysluplný: učí chápat, proč dobrá vůle bez opory nestačí, a je výborný pro maturitu k tématům **naturalismu**, **determinismu** a **sociálního románu**.